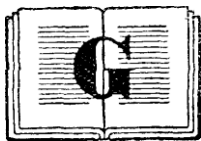

TOMPA MIHÁLY

AZ ANEKDOTÁK TÜKRÉBEN

Összegyűjtötte és szerkesztette:
DR. PANKA KÁROLY

GERGELY R. KIADÁSA.
BUDAPEST, 1940.

ELŐSZÓ

Régi vágya volt már évtizedek óta főleg Gömör és Borsod vármegyék közönségének, köztük elsősorban P. Kálniczky Vilmának, Putnoky Móric m. kir. titkos tanácsosnak és dr. Lukács Géza miniszteri osztálytanácsosnak, mint a budapesti „Gömöriek Egyesülete” vezetőinek, vitéz Lukács Béla államtitkárnak, br. Ragályi-Balassa Ferenc felsőházi tagnak, vitéz Borbély-Maczkó Emil és dr. Soldos Béla főispánoknak, néhai Juhász László és Hubay Kálmán ref. espereseknek, Lukács Endre putnoki főszolgabírónak, Oláh István putnoki ref. lelkésznek, az 1934-ben megalakult „Gömör-Tornai Ref. Egyházmegye Tompa-szobor Bizottságának, továbbá a Pataki Diákok Országos Szövetsége Budapesti Egyesülete tagjainak, köztük főképpen dr. Finkey Ferenc m. kir. titkos tanácsosnak, S. Szabó József ny. tankerületi főigazgatónak, néhai dr. Forgón Lajos ny. postaigazgatónak, hogy Tompa Mihálynak, hazánk halhatatlan költőjének emléke meg legyen örökítve Budapesten is.

Ez a vágy immár nem álom többé. Múlt év folyamán ugyanis dr. F i n k e y Ferenc kezdeményezésére dr. K a r a f i á t h I e n ő m. kir. titkos tanácsos Buda-

pest székesfőváros főpolgármesterének elnöklete alatt Tompa Mihály-Szoborbizottság alakult Budapesten, amely nagy lelkesedéssel fogott a Tompa-emlékmű megvalósításához. A bizottság felhívására a költő-pap tisztelői és rajongói seregesen siettek adományaikkal a bizottság támogatására. A lelkes áldozatkészségnek meg is lett az eredménye. Rövid idő alatt összegyűlt az emlékmű felállításához szükséges összeg s így a bizottság ebben az évben már leleplezheti a Margitszigeten, kedvenc virágai között, a Virágregék költőjének mellszobrát.

Tompa Mihály, a kitűnő pataki diák és költészete iránt ifjúkoromtól fogva nagy szeretettel viseltem. Ez indított arra, hogy még pataki diákkoromban, mint legátus, elmenjek Hanvára, ahol Tompa életének egy részét leélte és ahol hamvai is nyugosznak. Ennek a fiatalkori emléknek a varázsa most arra készítetett, hogy szobrának leleplezésével kapcsolatosan, kegyeletem jeléül, összegyűjtssem a reá vonatkozó anekdotákat. Az itt közölt kis történetek egyrésze a szerkesztésben kiadott Pataki Diákvilág Anekdotalincse 1-2. kötetében jelent meg, másrésze pedig ebben a formában itt lát először napvilágot. Ezért tartottam szükségesnek minden közleménynél a közlő nevét föltüntetni, valamint a közleményeket időrendben és tartalmuk szerint csoportosítani, hogy így azok egy egésznek képezzenek.

Ezekből az anekdotákból elibénk rajzolódik Tompa

egész életpályája és alakja. Megismerkedünk belőlük élete küzdelmeivel, meleg szívével, érzékenységevel, nagy szellemi képességeivel, rendszeretével és lobbanékonyságával. Látjuk életének szenvedéseit, szomorúságait, amelyek végigkísérik megfutott életpályáján. De látjuk különösen baráti körben jókedvének megnyilatkozását is, amely kifogyhatatlan adomázásában nyilvánul meg. Tompa egész életének ez a hullámvonala, tehát végig ezekben az apró történetekben így válnak ezek az ő egyéniségének hű tükörképeivé.

Budapest, 1940. július hó 30.

DR. PANKA KAROLY

TOMPA MIHÁLY DIÁKÉVEI

1832—1844.

TOMPA SÁROSPATAKI DIÁK.

Tompa Mihály, hazánk nagy költője és a sárospataki Főiskola kitűnő növendéke, 1817. szeptember 28-án született Rimaszombatban. Atyja, nemes *Tompa Mihály*, csizmadiamester, anyja *Bárdos Zsuzsanna* volt. Anyját korán elveszítette s az alig öt éves Tompát az Igriciben lakó nagyatyja, *Tompa György* neveltette. Elemi iskoláit Igriciben kitűnő eredménnyel elvégezvén, 1832. november 17-én, tizenöt éves korában, a pataki kollégiumba iratkozott be. Itt eleinte, mint szegény fiú, falusi tanítójának, a hároméves rektórián levő *Bihari György* pataki teológusnak a közbenjárására az Igriciben lakó *Szent-Imrey* Sámuel földbirtokos Ferenc és özv. *Pásztorné* István nevű fia mellett inaskodott, amely szót azonban nem kell a szó-szoros értelmében venni. Mert az inas-diák nem volt cseléd, aki mindenféle munkát végez, hanem az úri fiúnak barátja, játszótársa. Rendszeren az úrfival tanult, sőt annak nevelője, valamelyik jótanuló akadémista, még vele is foglalkozott, amiért csupán a lakószobájukat kellett rendbentartania. Ezért azonban még élelemmel és szállással is ellátták, sőt

cióba (ünnepi követség egyes ref. eklézsiákba), mint mendikánst (legátus mellett működő kis diák), ami egy kis jövedelemmel járt. Tehát nem az úri és szolgálviszonya volt ez, hanem a kölcsönös támogatás és az egymás iránti szeretet fejlesztése az iskola gazdag és szegény növendékei között.

Tompa, mint kis diák, egy alkalommal mendikáns volt Hanván, ahol a tanítónál szerényen félrehúzódott a szoba egyik sarkába, mialatt a tanító a legátussal elbeszélgetett. Egyszer a tanító borral kínálva meg őt is, így szólt hozzá:

— Igyál, öcsém! Még hanvai pap is lehet belőled!

S igaza volt. Nemcsak hanvai pap lett később Tompa, hanem még annál is nagyobb ember!

DR. PANKA KAROLY

Tompa megtermett, erős fiú volt. Tanulótársai féltek is tőle még az ártatlan diákvirtuskodásban is. Ő azonban erejével velük szemben soha sem kérkedett, sőt jószívűségéből mindig a gyengébb félnek fogta pártját.

Egykorú barátainak feljegyzéseiből tudjuk, hogy szerette a vidám társaságot és mulatozást, míg szívbaja el nem hatalmasodott rajta. Nem idegenkedett jókedvű kompániában a bortól és a kártyázástól sem, de mindkettőt csak mértékkel élvezte. Inkább virtuskodott bámulatos testi erejével és kacagtató humoros előadásával. A kártyázásnak rendesen megadta az árát. Még pataki

diák korában egyszer mindjárt ünnep után a legációban szerzett minden pénzét elvesztette kártyán. Ekkor hazulról hozott disznóhólyag zacskóját, melyben pénzét tartotta, összetépte.

— Miért teszed ezt, Miska pajtás? — kérdezték tőle.

— Hát nem tudjátok, mit csinált *Kosciuszko* (1746—1817), amikor a csatát Maciejowicánál elvesztette?

— Dehogyan! Összetörte kardját, mert — úgy mond — nincs vele mit védenie.

— Nohát, én meg összetéptem a zacskót, mert nincs bele mit tenni.

S. SZABÓ JÓZSEF

*

Tompa, bár néhányszor nyilvános mulatságban is részt vett Sárospatakon és környékén s el-eltáncolt egy-egy ropogós csárdást is, azonban inkább csak megszokott pajtásai között érezte jól magát. Leányos házakhoz ritkán járt s keveset értett az udvarláshoz. A magányt azonban kereste, részben, hogy iskolai feladatait nyugodtan elvégezhesse, részben pedig, hogy szabad idejében műsájának áldozhasson. Hírnevét, amelyet még gimnáziumi tanuló korában az ifjúsági önképzőkörben, a *Szép műegylet-ben* alapította meg, teológus korában növelte. 1841-ben jelent meg ugyanis első verse az *Athenaeum*-ban. Mindig az elsők között volt s mint ötödéves tógá-

tus (1842—1843), minden tantárgyból kitűnő érdemjegyet nyert s társai között a harmadik helyet foglalta el.

Maga mondja *Arany* Jánoshoz (1817—1882) 1854 december végén írt levelében — amint *Váczy* János írja — hogy első vagy második eminens lévén, sokat tartott magáról s igen bántotta, hogy, amikor legátus volt Ládbesenyőn, Meszesen és Abódon s a „Miatyánkot kegyetlenül összetörte „, a pap rossz bizonyítványt¹ adott neki. Ezt a kudarcát sohasem tudta elfelejteni s ezért később sem merte a Miatyánkot könyvnélkül elmondani.

DR. PANKA KÁROLY

*

Csorna Mihály (1807—1877), a magyar irodalom egykori kitűnő tanára Patakon, akinek különben jó szívét egészen elfásították a családi csapások, egy falopással kapcsolatos diákcsíny miatt 1837-ben, nyilvános megveszszőzésre ítélte az akkor már hatodosztályos Tompa Mihályt. Tompa, amikor tudomást szerzett az ítéletről, így kiáltott fel:

— Borulj el nap, mely engem verve látsz!

A vesszőzés, sajnos, megtörtént s ekkor a húszéves Tompa elkeseredésében, 1838. elején elhagyta Patakot s Sárboárdra ment *Horváth* Dániel rektor, pápai tógátus

¹ Abban az időben, sőt még később is a legátusok bizonyítványt kaptak arról, hogy miként végezték a legációval járó teendőiket.

(*A szerk.*)

diák mellé segédtanítónak. Ezt a megaláztatását azután sokáig nem tudta elfelejteni. Ezért 1860, július 8-án, amikor a főiskola fennállásának háromszázados évfordulóját ünnepelték Patakon, amelyen Tompa is jelen volt, sőt maga szavalta el ez alkalomra írt „Lorántffy Zsuzsanna emlékezete” című ódáját, — Csornát nem is kereste fel. Pedig Csorna nagyon is megbánta később, hogy Tompával annyira szigorú volt s őszintéin óhajtotta, hogy valami módon kiengesztelje. Bizonyosága ennek az is, hogy a szabadságharc leverése után, amikor Tompa neve már országszerte ismert volt, többször hangoztatta:

— Magyarországnek két nagy költője van: *Arany meg Tompa*.

Sőt, amikor valamelyik tanítványa rosszul adta elő Tompa egyik versét, maga szavalta azt el s hozzátette:

— Látod, fiam! Így kell szavalni Tompát, mert ő nem holmi bikfic-poéta!

DR. PANKA KÁROLY

*

TOMPA, MINT NEVELŐ

Tompa Mihályt sárospataki teológus korában anyagi gondjai többször arra kényszerítették, hogy tanulmányait megszakítva, vidékre menjen nevelőnek valamelyik gazdag földbirtokos családhoz. Nevelősködése alatt

azután annyi pénzt tudott magának összegyűjteni, hogy tanulmányai folytatása végett visszatérhetett Patakra. Már harmadéves tógátus (teológus)-diák volt, amikor 1840-ben Hernádkakból, ahol *Sisáry* János földbirtokos két fogadott fiát tanította, visszament Patakra. Ekkor azonban sokkal jobb anyagi viszonyok közé került, mint annakelőtte, mert ugyanakkor nevelője lett *Jármy* Lajosnak, egy laskodi földbirtokos fiának, majd a *Kállay*-, *Boronkay*- és a *Klobusiczky-családoknál* történt nevelősködése után utolsó pataki évében *Komáromy* tornamegyei főispán özvegye, a szép *Beleznay* Júlia grófnő fiának, akinél 1843-ban a vakációt is töltötte. Ez a szép asszony különben nem volt egészen közömbös a fiatal költőre, amit bizonyít Tompának „Emléklapok egy asszonynak” című költeménye is.

Tompa Mihály nevelői kötelességét mindenkor a legnagyobb pontossággal és lelkiismeretességgel teljesítette, így közel egy évig tartó sárbogárdi segédtanítói működéséről is igen szépen emlékezik meg az egyház 1839. évi jegyzőkönyve, mikor azt írja, hogy „a pataki kollégiumból kijött a legutolsó praeceptor Tompa Mihály *becsületesen s az egész Eklesiának megelégedésével* elvégezvén esztendeig tartó tanítási hivatalát, tudománya öregbitése végett visszament a S.-pataki anya iskolába”.

Ezt bizonyítja a *Sisáry* Jánosnak 1840-ben kelt következő szövegű bizonyítványa is:

„Nemes Tompha Mihály három éves Tógátus Diák, hozzám két gyermek házitanítójának kijöven, ezen elfollyt év alatt azokat *példás szorgalommal, fáradhatatlan igyekezettel, sőt dicséretes külső magaviseletének példájával is*, oktatta, tanította nevelte és így, hogy hivatalát pontosan bé töltötte, meg ismerem és bizonyítom. Kakba, 5-ik 10 brs 1840. Sisáry János P. H.”

Tompa azonban nemcsak nevelője volt tanítványainak, hanem valóságos atyai barátja is. Minden nemes eszközt megragadott, hogy tanítványaiból hasznos polgárt neveljen a hazának. Kitűnő bizonyíték erre ez az eddig ismeretlen diákkori levele is, amelyet *Pálóczi Horváth Gábor* földbirtokos régi tölgyfaládában, porlepte gazdasági írások között fedezett föl nemrégiben. Ezt a levelet Tompa 1841. július 14-én írt tanítványa atyjához, Beregbe. Hogy mi volt tanítványának a vezetékneve, a levélből nem tűnik ki s a levél felfedezője sem tudja. De a tartalmát tekintve, nem is fontos, mert egy elődről szóló ilyen jellemzés ma csak rossz hatással volna az esetleges leszármazókra vagy rokonokra.

Ez az irodalomtörténeti és pedagógiai szempontból is becses levél azonban nemcsak fényes bizonyúsága a 24 éves Tompa nemes jellemének és nyíltszívűségének, hanem iskolapéldája egy törekvő és lelkiismeretes nevelő kötelességérzetének és meleg szívének. Mert neki, mint neveltje jóságos „gondviselőjének”, fájdalmat okozott, hogy tanítványába minden igyekezete

ellenére sem tudta belecsepegetni gazdag lelkének legkisebb részecskéjét sem.

Az értékes levél szószerint így hangzik:

„Tekintetes Úr!

Mélyen tisztelt Jóuram!

Felette fájdalmas szívvel, — mert az atya után a hivatását igazán felfogó tanítónak legkínzóbb, ha növendékére pazarolt sok kérései és intései füstbe mentek, — tudósítom a Tek. urat Gyermeke állapotárul; kímélnem kellene ugyan az atyai szívet 's elhallgatnom bár nem, de legalább mentetetve, kiszínezve előadni hibáit: hanem ezt nem teszem az ő javáért, mert, ha betegségét nem ismeri a Tek. Úr, soha sikeresen gyógyíthatni nem foghatja.

Ő a legengedetlenebb 9 legmegromlottabb minden korabeli gyermekek között; s azt legalább is egy évtizeddel megelőzte a rosszaságban, — pazarló, ki mindenét — mi ugyan nem övé — zálogba hányja, — senkit e kerek földön nem tisztel, sem nem becsül, kivéven rossz cimboráit, — korhely, ki világosan megmondja: hogy tanulni egyáltaljában nincs sem kedve, sem akaratja, — megjobbulásról nem is álmodik, sőt minden reá hányt jó tanácsot kinevet, 's erővel lerázza magáról, hogy semmi rajta ne maradjon. Romlása kútfejét vizsgálni nincs célom, de kívül is fekszik tudhatásom körén, — csak jelen állapotját rajzolom le:

Az ágyát régen elzálogosította a várban valami asztalosnak, — több ízben valék már iránta a T. Fiskális úrnál, de ő is a Pista jelenlétét kívánja: ő pedig egyáltalában oda jönni nem akar, sem azt nem mondja, menyiben van; sem azt kinél, s e szerint vele nem boldogulunk, — ma ismét híttam: hogy váltsuk ki, — erre tán hajlandónak is mutatkozott volna, de mind Tts Rektor prof. úr, mind Tts Milotay Prof. úr azt mondták a Szálkai Rektor urnák, hogy kiváltani nem kell, — így az ágyról csak ő maga adhat felvilágosítást.

Német lexicona, Páriz Pápai diction (ariuma) — mik szinte zálogba voltak — Tts Contrascriba úrnál vannak, a sapkája Szöllősy nevű tanulóársánál van, ki azt hazavivén, be nem hozta; nincs nap, mellyen öt-hat fiú ne keresné adósságért — 's most legközelebb, midőn e sorok írásához fogok, méreggel, kirohant a szobából esküdvén, hogy sem examenre, sem haza nem fog menni, hiába minden szó, minden tanács, válasza ez: „no majd meglássák”, hogy ha megy-e vagy sem? és hogy mi történik ezután, azt nem tudom; —

a' dolgok' jelenállása ez; s talán különösnek fog tetszeni a Tts Úr előtt, hogy mikép történhetnek ilyen dolgok nevelő, gondviselő lévén Pista mellett; de méltóztassék azt meggondolni a Ttes Úrnak, hogy én tanításon vagyok sokszor, mikor ő neki órája nincs és megfordítva; az abbeli kívánságát pedig a Tekint. Úrnak: *hogy szüntelen velem legyen, és sehova magát ne eresz-*

szem; — bocsánatot kérve kifejezésemért — teljesíteni lehetetlenség; mert ő már nem gyermek; vesszővel nem kormányozható, — azonban hála az idő szellemének! ma-holnap a rabokat sem fogják világszerte baromként kínozni s verni — s Angolhonban még az állatkinzóknak (is) büntetés van fejökre szabva, — ilyen korú gyermek csak tanácsal, kéréssel indítható, s ha erre nem hajt, elmondhatja a szegény tanító az „oleum et operam” sat. — (perdidi = hiába dolgoztam) —

azonban ilyen dolgokat, mint ágy, könyv, ruha előle elzárni lehetetlen; s ha a rossz szándék benne (van) a gyermekben; a legügyesebb tanító mellett is végbeviheti, ahol a *sensus honoris* (tisztességérzet) kiholt, jaj ott a szülének és tanítónak!!!

Tettem, amit tehettem, isten a bizonyságom; s ha ma kellene is, nyugodtan állanék ítélő széke elé, — de fájdalom! siker nélkül. —

A Tek. úr kegyességét köszönöm, — s kérem: munkám sikerétől igyekezetemet, s fáradozásomat mérni nem méltóztassék, mert én elhintettem a magot lelkiismerjetelesen, de, hogy kőszirtre hullt, oka nem vagyok. —

Rendetlen soraimért is bocsánatot kérek, mert ezt is a legutolsó percig kellett halasztanom s most hirtelen írnom, mert indulnak.

Minden boldogság forró óhajtása mellett magamat becses úri kegyességébe ajánlva vagyok

Sárospatakon 1841. 14 Jul.

A' Tekintetes Urnák mellyen tisztelt jóourammak
legalázatosabb szolgálója *Tompa Mihály IV-ik éves diák.*”

DR. PANKA KÁROLY

*

TOMPA DIÁKKORI SZERELMEI

Tompa első nagy szerelmének tárgya huszonhárom éves tógátus diák korában a tizenhat éves, szép, szőke *Jósa* Franciska, Jósa Lajos földbirtokos leánya volt. Igen szerették egymást. Esténként sokat énekelgettek együtt a lugasban Franciska gitározása mellett. De Franciska nagybátyja, Jósa Dániel, nem kedvelte a „tintanyaló diák”-ot s így nem lehettek egymásé. Franciska 1844. augusztus 4-én *Tátray* László hitvese lett s 1896 körül halt meg.

Második szerelme tárgya *Böszörményi* Kata volt, diákkori legjobb barátjának, Böszörményi Károlynak a húga, aki később *Jakó* Pál batizi (Szatmár vármegye) földbirtokoshoz ment férjhez és akinek szívében a Tompa iránti meleg érzés élete végéig megmaradt. Mikor a költő már a kórágyon vívta az élet-halál harcot, egy kedves levéllel kereste fel s küldte el neki az ifjú szív egykori lángját és örök emlékét. Tompát mélyen megillette ez a *levél*. „Jól estek sorai — válaszolt neki — melyek az élet hajnalának virágillatos, madárdalos, szellős kezdetét, álmaim reményét juttatták eszembe.” S a laskodi napok szép emlékéül elküldte neki arcképét.

Böszörményi Kata 1905. január 23-án halt meg Batizon, nyolcvan éves korában. Már, utolsó perceit élte, amikor kisfiával bement hozzá egy Tompa nevű cselédje, akire fölvetvén szemét, így szólt:

— Ezt a gyereket pedig Tompa Mihálynak hívjátok, hogy ez a név ki ne vesszen!

S. SZABÓ JÓZSEF

*

RÉGI LEVÉL

Meghatóan szép Tompa Mihálynak alábbi levele, melyet második szerelme tárgya bátyjának, „Tekintetes Böszörményi Károly hites ügyvéd úrnak barátilag Szatmáron” címen írt. Ebben a levélben Tompa fájó szívvel veszi tudomásul, hogy *Böszörményi* Kata férjhez ment. A levél özv. *Klupathy* Jenőné, *Kölcsey* Hedvig tulajdonában van. Ő volt szíves nekem azt, mint a Tompa-kultusz hívének, lemásolás céljából rendelkezésemre bocsájtani.

A hely- és keletnélküli levél így hangzik: „Kedves Károlykám! Leveled sorait alig kezdem olvasni, alig betűztem belőle néhány sort keresztül, azonnal fájdalmasan kezdelek érteni. Barátom, ne hidd, hogy nem ismertem a borút, mely nagy távolságban tűnik föl, mint egy fekete pont a láthatáron, s néhány

pillanatok multán égető villámot sújt alá, —ne hidd, hogy nem ismerem a héját, mely először tág gyűrűkben kereng martaléka felett, de összébb vonul va: hirtelen lecsap s vérben fetreng a szerencsétlen áldozat; gyánítani kezdem barátom! mért a hosszú bevezetés, miért az elkészítés a lelket tépő valóra. — Leveled vétele után negyednapra írom nagy kínosan e nyomorú választ, s hidd édes Károlyom! még most is olly hangulatban vagyok: hogy alig tudok írni, — a tárgy előttem kimeríthetetlen és fejem e pillanatban elkábul, — s alig terem benne egy pár nyomom gondolat ... Éj van. Sötét, mint lelkem. — Előttem fekszik a remény jelképével hímzett tárcsa; — remény és soraid! iszonyú ellenmondás. Előttem a hajfűrt; — levelek, szalag, minden minden amit tőle bírok, — káprázva függ rajtuk szemem s lelkem előtt zavarban táncolnak el a muít s az emlékezés tarka képei, — érzem, hogy tán e pillanatban vagyok legboldogtalanabb!

Barátom! engedjete meg, ez a szív ábrándozása vala, — a szívé! mellyel olly mondhatatlan sok baja van a halandónak, kit Isten azzal vert meg, hogy érezzen, — Halld az ész: —

Hogy Kati férjhez megyén, hogy mást nem is tehet barátom, — borzasztó nyugalommal kell elismernem, mert hiszen magam kárhoztatnám, ha hozzám gyöngén nádszálhoz kötné élet-fonala reményét, — én nem ott vagyok, — neki menni kell, — és menjen is édes Káro-

lyom! Öröködjetek, hogy boldog legyen s igyekezzék engem elfeledni. — Nem is az fáj nekem, hogy ő megyn, mert mást nem vártam, erre készülve voltam, de a sors! a sors! — — mely engem oly szűkmarkúlag áldott meg anyagi kegyelmével, — a Sorsot szeretném lábam alá tiporni.

A tárcát köszönöm! — legyen boldog, — ez mindaz, mit egy fájdalmas kebel mondhat reménye halotti torán.

Még egyszer édes Károlyom, ezen édes-kínos tárgyat nekem szőnyegre fogod hozni, — el fogod két ívén beszélni nekem a legfinomabb részletekig férjhez menetele stádiumait, — s akkor többé hangot sem róla.

Hidd el barátom! én tökéletesen nyugodt vagyok, ennek így, s nem másként kellett történni! ha én Isten vagyok, igaz, hogy másként történendik, de hasztalan!

Nehéz, igen nehéz a fájdalom,

De bélyegezze férfi-nyugalom!

Mit írtam, alig tudom, — végig ismét nem fogom nézni, remélem ebből is meg fogod érteni lelkét, a tégedet sírig szerető szerencsétlen barátodnak,

Tompának.”

P. KÁLNICZKY VILMA

TOMPA PÁLYÁZIK TANÁRI ÁLLÁSRA

Tompa tanulmányainak elvégzése után azzal a gondolattal is foglalkozott, hogy tanári pályára megy. Ezért 1845-ben pályázott a miskolci református gimnáziumban üresedésben levő szónoklat- és költészettani tanári székre. Az állást azonban barátja, *Sólymos s y* Sámuel, miskolci segédlelkész nyerte el. Tompa ezért sohasem neheztelt Solymossyra, sőt, tréfásan emlegette, hogy örök hálára kötelezte őt, mert meghagyta neki a tövises koszorú helyett a falusi papság csendjét és kényelmét”.

— Látod, kedves Samukám — mondogatta Tompa — ebben az esetben az vesztett, aki győzött s az nyert, aki vesztett!

DR. PANKA KÁROLY

T O M P A M I H Á L Y B E J E I P A P

1846—1849.

TOMPA PAPI VIZSGÁJA

Tompát huszonkilenc éves korában *Dapsy Pál* főgondnok buzgólkodására a bejei egyházközség 1846. elején választotta meg lelkészül — papi vizsga nélkül. Tompát ez az öröndetes hír Pesten érte. Megválasztását örömmel fogadta el s nyomban Miskolcra ment *Kovács Gáborhoz*, hogy a vizsgára elkészüljön. A vizsgálatot az akkori szokás szerint még az egyházmegyén kellett letenni s miután ő huzamosabb idő óta nem foglalkozott egyházi tudományokkal, azt kérte, hogy a vizsgát halasszák az őszi közgyűlésre. Kérését teljesítették.

A vizsganap közti időt Tompa szorgalmas tanulással töltötte. Az anyag azonban olyan nagy volt, hogy annak megtanulására a rendelkezésére álló idő nem volt elegendő. Így történt aztán, hogy a vizsganapon a szigorú cenzorok, különösen *Terhes Sámuel* esperes, egyháztörténetből olyan kérdést adtak fel neki, amelyre Tompa nem tudott megfelelni. Ekkor a vizsgára éppen akkor érkező *Szentpétery Sámuel* lelkész, aki a jelenlévőktől megtudta, hogy a feladott kérdésre Tompa nem tudott megfelelni, azt kívánta, hogy a kitűnő ifjúnak a magyar

reformáció bajnokairól szóló tételt adják fel, amihez a közönség helyeslése mellett a főcenzor is hozzájárult.

A kérdésről aztán Tompa olyan ékesszólóan beszélt, hogy így a papi vizsgát sikerült letennie.

Mikor azután beiktatták hivatalába, odament Szentpéteryhez és így szólt hozzá:

— Fogadja az egész életre hálámat és barátságomat.

És ettől a naptól kezdve holtigtartó barátságban éltek egymással.

REHO PÁL

TOMPA A SZABADSÁGHARCBAN

Tompa, mint bejei lelkész, 1848. május elején súlyos szembaja gyógyítása végett Gräfenbergbe ment, ahonnan pár hónap múlva — amint írta — „valamivel jobban” tért vissza. Itthon a szabadságharc izgalmai fogadták. Ekkor beállott a gömörvármegyei nemzetőrökhöz s ezekkel, mint tábori lelkész, ment ki a harctérre. Jtrészt vett a szerencsétlen schwecháti csatában, ahol egy közvitéz temetésén, akit egy megvadult ló rúgott agyon, gyászbeszédet is mondott.

A harctéren vele volt *Fehérváry* József bejei tanító is. Persze ők nem gondoltak arra, hogy a csatazaj nagyon is próbára teszi az emberek idegeit, így történt azután, hogy, amikor az ágyúdörgést és a fegyverropogást

közlelről hallották, Tompa, a bejeiek szerint, így kiáltott fel:

— Óh, bár még egyszer a bejei gyepen fekehetném!

REHO PÁL

T O M P A M I H Á L Y K E L E M É R I P A P

(1849—1851)

T O M P A É S A H Ú T L E N E G Y H Á Z F I

Tompát legelőször a gömörvármegyei bejei ref. egyház hívta meg papjául 1846-ban. Itt működött 1849. április közepéig, majd elfoglalta a jövedelmezőbb keleméri papi állást, amelyre 1849. márciusában hívták meg.

Kelemérben a fiatal gazdapap első termését csépel-tette az egyházfival. Szép, dús-kalászos élet termett, de a méréskor mégis nagyon vékonyan fizetett. Tompa emiatt panaszkodott kurátorának.

— Tessék egy kicsit kiljebb ütni szeméből a kalapot, Tiszteletes Uram! — szólt a kurátor.

— Hogyan, hiszen nem szoktam én szememre vágni a kalapot!

— Jó, jó! — De tessék ki is tekinteni olykor-olykor alóla a szérűre!

Tompa megfogadta a jó tanácsot s kitekintett. A kitekintés eredménye ekként van megörökítve az egyháztanács jegyzőkönyvében:

„1849 november 4-én konzisztórium tartatott, amidőn Veres János, eddigi egyházfi rábizonyult erkölcsatlensége és tolvajsága miatt hivatalából kitétetett”.

S. SZABÓ JÓZSEF

TOMPA PAP-BARÁTAI

Tompa Kelemérből szívesen átrándult olykor-olykor szomszédos paptársaihoz. Zádorfalván *Batta* Bálint, Ragályon *Orbán* Ferenc, Alsószuhán *Majomi* József volt akkor a lelkész, akik közül Tompa Orbánnal tartotta fenn a legbizalmasabb viszonyt.

Tompa egy alkalommal — Majomi társaságában — éppen Orbán látogatására indult el Ragályba s útjok Zádorfalván vitt keresztül. Nem mehettek tehát át anélkül a falun, hogy Battához is be ne nézzenek a parókiára. Batta azonban nem volt odahaza. De otthon találták szíves, vendéglátó gazdasszonyát, az öreg *Deborah* asszonyt, aki sokszor látta szívesen túróscsuszával a parókiára betért vidéki papokat.

Tompáék megtelepedtek, ebédet készítették Deborah asszonnyal, a kocsmából pedig bort is hozattak — a Batta kontójára. A vidám hangulatban elköltött ebéd után, mielőtt továbbindultak volna, Tompa ceruzájával egy négysoros verset írt fel Batta ajtajára. A vers két első sora ma már feledésbe ment, a két utolsó azonban így hangzott:

*Megittuk tíz itce borát,
Isten éltesse Deborahát!*

HARSÁNYI ISTVÁN

TOMPA ÉS A KELEMÉRI EGYHÁZI ÁLLAPOTOK

Tompának Kelemérben az eklézsia dolgával sok vesződése volt. Az egyház jövedelme semmi, a hívek nem fizettek, nem adakoztak. A parókia, a templom csaknem romban. Előbbit kacagtató humorral örökítette meg 1850-ben „Az én lakásom” című versében. Az egyház körül az urak sem igen buzgólkodtak, hiába ösztönözte őket Tompa. Máskülönben azonban mind ők, mind a nép szerették papjukat. Tompa úgy gondolta, hogy itt valami radikális orvosságra van szükség, amit így eszelt ki.

Mikor a kanonika vizitáció Kelemérbe ment, összegyűjtette a konzisztóriumot, az egyház színe-javát, az egész úri rendet. Megjelent még a luteránus *Hámos Gusztáv* és a katolikus *Putnoky Móric* is, mert őket is beválasztották a konzisztóriumba.

Megkezdődött a vizitáció s folyt a maga rendjén. Mikor a vagyoni állapotokra került a sor, így szólott Tompa:

— Valami olyast mutatok most fel Nagytiszteletű Egyházlátogatóság, amihez hasonló aligha található a megyében. Íme, itt van a múlt évről az egyház gondnoki számadása: Bevétel: N. N. Isten dicsőségére adott 1 frtot. Kiadás: 1 frt. Ennyi az egész, sem több, sem kevesebb. Tessék felette gondolkozni.

— Hát a többi mellőzhetetlen kiadás miből telt ki?

— Azt mind a lelkész fedezte . . .

Nagy csend. A konzisztórium tagjainak arcát szégyenpír futotta el. Lassan szólásra emelkedett a főkurátor:

— Ami rajtunk megesett, uraim, az valóban orca-pirító. De ezennel ünnepélyes ígéretet teszek, hogy ez többé sohasem történik meg Kelemérben.

Így ébresztette fel Tompa adakozásra a lanyha híveket.

S. SZABÓ JÓZSEF

*

TOMPA MIHÁLY — RÉM ELEK

Tompa Mihály írói álneve keleméri ref. lelkész korában *Rém Elek* volt. Ezt az álnevét úgy eszelte ki, hogy faluja nevét, Kelemér-t egyszerűen megfordította, így keletkezett a Rém Elek álneve, amely mögé még abban az időben, amikor még a *Hölgyfutár-bán* dolgozott, szerényen elrejtőzött. Ekkor történt meg vele az az eset, hogy a szigorú kritikus, Gyulai Pál a *Hölgyfutár* „fűzfapoétáit” bírálgatva, Rém Eleket, vagyis Tompát is ezek közé sorozta. Tompa ezt mulatságosnak találta. Csak az nem tetszett neki, hogy Gyulai *Tóth* Kálmánt kihagyta a megróvottak közül, mert nem tartotta különb tehet ségnek a felsoroltak bármelyikénél.

Kelemérben, ahová Tompa 1849. Szent György napján dőcögött be szekerekével, sok boldog napra virradt.

Itt született 1850. március 10-én Kálmán fia is, akit az anyakönyv 98. lapján maga jegyzett be és keresztelt is meg, aki azonban pár hónapos korában elhalt.

DR. PANKA KÁROLY

TOMPA MIHÁLY HANVAI PAP
(1851—1868.)

TOMPA MEGLEPŐ RÖGTÖNZÉSE

A Kelemérben töltött pár évi lelkészkedés után Tompát Hanvára választották meg papnak 1851. nyarán. Itt anyagi helyzete lényegesen javult, mert a stólán kívül 100 hold föld használata és mintegy 150 köből gabona volt a jövedelme,

Ebben az időben Hanván lakott *Darvas* Pál nagybirtokos, 1848—49-iki megyei követ is, aki hallani sem akart arról, hogy Tompa legyen a hanvai lelkész. Az egyház hívei azonban mégiscsak Tompát választották meg.

A beköszöntő prédikáció után, amelyen *Darvas* is jelen volt, a hívek körbeállva a templom előtt, szeretettel üdvözölték papjukat. Tompa megköszönve a ragaszkodást, kezét fogott híveivel, természetesen *Darvas*-sal is, aki azonban ilyen szavakkal támadt neki:

— Hogy mert a Tiszteletes úr idejönni, amikor tudta, hogy én nem akartam? Kitértam én már más papot is, magát is ki fogom túrni! Node, úgy hallom, hogy költő is volna! Erre mondjon hát kádenciát, ha tud!

Tompa megdöbbenve a nyers szavaktól, lesütötte a szemét, majd kisvártatva így válaszolt:

*A disznó az, aki túr!
Hallja, Tekintetes úr!
Az úr kitúrta papját, —
Klasszifikálta magát!*

A meglepő rögtönzés annyira megragadta Darvast, hogy egyszerre megbánta előbbi durvaságát s barátságosan így szólt Tompához:

— Nohát, az Isten hozta, Tiszteletes úr!

S ettől a pillanattól kezdve a legjobb viszonyban éltek mindvégig.

SULYOK JÁNOS

*

TOMPA ÉS ROSSZ ADÓFIZETŐ HÍVEI

A hanvai egyház tagjainál, amint azt *Lévay József* is írja „Tomba Mihályról” című tanulmányában, rosszabb adófizetők alig voltak abban az időben a megyében. Hogy ez valóban így volt, bizonyítja az is, hogy Tompa előde, *Dapsy József* örököseinek a törvény teljes szigorával kellett az egyházi adótartozásokat behajtaniok.

Mikor 1851-ben Tompa lett a hanvai lelkész, első dolga volt értésére adni híveinek, hogy egyházi adójukat minden évben rendszeresen be kell fizetniök, mert hátralékban senkinek sem szabad maradnia. A hívek azonban nem sokat adtak Tompa e kijelentésére s ezután sem fizették be pontosan az adót. De Tompa embere volt ám

szavának s az egyházi adót rend- és pontosságszeretetéből kifolyólag is — ha szép szóval nem ment — a világi közigazgatási hatóság igénybevételevel, kíméletlenül behajtotta.

Akadtt azonban egy földesúr híve, aki buzgó igyekezetén kifogott, illetve akinek nyers és sértő magatartása szokatlan lépésre kényszerítette.

A hanvai egyháznak ugyanis két leányegyháza volt: *Csíz* meg *Lénártfalva*. E filiák egyikében egy durva, rosszindulatú földesúr lakott, aki már több évi papbérrel tartozott s ha kérték tőle, mindig talált mentséget a nemfizetésre.

Tompa egyszer kileste a jó alkalmat s éppen akkor küldte hozzá az egyházfit üres zsákokkal, amikor a földesúr a szérún a szép tiszta búzát méregette.

Az egyházfi alázatosan előadta jövetelének célját. A földesúr azonban a munkások fülehallatára ekkép elégítette ki:

— Mondja meg kend a papjának — s itt egy nagyott káromkodott — ne sajnálja a derekát, jöjjön ide előbb csépelni, aztán kimérem neki, ami dukál!

A leforrázott egyházfi hazaballagott az üres zsákokkal s szórúl-szóra átadta az üzenetet.

Tompa másnap írásban intézte el a dolgot ekképen:

— Tudatom a Tekintetes úrral, hogy tegnapi üzenete folytán egyházi tartozását az adózók lajstromából,

becses nevét pedig híveim sorából, legalább magamra nézve, végképpen kitörültem.

DR. PANKA KÁROLY

Amint említettük, a hanvaiak nagyon rossz adófizetők voltak. Némelyik egyháztag évekre visszamenőleg is hátralékban volt adójával s emiatt Tompa sokszor figyelmeztette, sőt korholta is őket. Egyik vasárnapi istentisztelet után, amikor; Tompa már a szószékből hívta föl a híveket az adóhátralékok megfizetésére, a templomból kijött férfiak — szokás szerint — megálltak a templom előtti téren a napi események megbeszélése végett. Itt többen szóvátették, hogy mégsem járja, hogy a pap ennyire követeli az adóhátralékok megfizetését. Különösen kifogásolta ezt *H.* gazda, aki szintén tartozott már, néhány évi egyházi adójával. Tompa éppen akkor jött ki a templomból, mikor *H.* a „telhetetlen papzsákot” is emlegette. Tompa hirtelen odalépve a hangos férfi elé, erőlyesen rászólt:

— Maga pedig *H.* uram, ne nagyon emlegesse a papzsákot, mert ez magától akár örökké üresen maradna. Húsz itce búzát kellene csak évenként megfizetni s mégis már három éve, hogy egy szemet sem fizetett. De, bezzeg, telik a menyecske lányának szép viganóra, meg magának is a kocsmában itókára. Csak a papjára nem gondol. Pedig annak is élni kell valamiből!

— Nohát, ne panasolja fel, Tiszteletes uram, megfizetem még ma — mondta röstellve az esetet *H.* s ezzel elindult nyomban hazafelé.

Ezután Tompa elbúcsúzva híveitől, bement a paplakba ebédelni. Alig fogott azonban hozzá az ebédhez, máris jelentették, hogy itt van *H.* gazda s meghozta az egyházi adótartozását. Tompa elővette a magtárkulcsot s kiment az atyafihoz, akit pár szóval meg is dicsért, hogy szavának állt. *H.* azonban nem válaszolt Tompa szavaira. De, amikor beléptek a magtárba, elébe állt s hangosan így szólott hozzá:

— Most pedig megmondom a Tiszteletes úrnak, itt, tanúk nélkül, hogy bizony disznóság az, még paptól is, hogy annyi fültanú előtt úgy leszólja az embert ezért a rongyos hatvan itce búzáért!

Tompa, aki erős, atlétatermetű és indulatos ember volt, végignézett az emberen, nem szólt semmit, csak odatartotta a létrát a hombár oldalához s mutatta, hogy oda vigye föl és öntse be a búzát. *H.* felment a létrán s amikor éppen ki akarta önteni a búzát a zsákból, Tompa az, atyafit létrástól-búzástól belódította a hombárba. Ezután, mint aki jól végezte a dolgát, kiment a magtárból, bezárta az ajtót s visszament a paplakba félbeszakított ebédjét befejezni. Csak egy jó óra múlva ment aztán vissza a magtárhoz, hogy a folyton dörömbölő atyafit onnan kieressze.

DR. FORGON LAJOS

Ez az eset is az egyházi adótartozások miatt történt. Ezúttal már az egyháztanács foglalkozott az üggyel, amikor is egyik presbiter — egyszerű falusi földművelő — azt indítványozta, hogy legjobb lenne megszüntetni vagy legalább is leszállítani az egyházi adót.

Tompa erre így szólt:

— Atyámfia, indítványt tenni nem elég, meg is kell azt valamivel indokolni!

— Hát én meg is indokolom! — szólt az atyafi. — Indítványomat azért tettem, mert nem igazság az, hogy olyan embernek fizessünk, aki nem dolgozik. Ha a tanítót fizetjük, nem teszek ellene kifogást, mert az a gyermekeinket tanítja. De a pap nem csinál jóformán semmit, hát azt minek fizessük!?

— Hát az istentisztelet tartása semmi? — kérde egyik presbiter.

— Az nem dolog, az semmi! — felelé az atyafi. Azt akármelyikünk is elvégezheti!

— Igaza van! — vág bele Tompa. — Prédikálni akárkinek lehet, aki ért hozzá. Az indítványozó presbiter úr bizonyosan ért hozzá, azért beszél így. Miután pedig a mi anyaszentegyházunk a közpapság elvére van építve, a hívek közül bárkinek joga van a templomban prédikálni. Ezennel felhívom az indítványozó presbiter urat, hogy mához egy hétre a vasárnapi istentisztelet helyettem tartsa meg. Még azt is megteszem neki szívesen, hogy, ha szükségesnek látja, egyben-másban útba-

igazítást is adok. Tehát a jövő vasárnapi istentiszteletet *É.* presbiter úr tartja, ezt határozatilag kimondom és az egyháztanács ülését ezennel bezárom.

Nagy zajjal, lármával keltek fel a székekről az egyháztanács tagjai. Legtöbbje azonban hangos szemrehányással támadt *B.*-re, hogy micsoda meggondolatlan-ság volt az indítványa. De *B.* nem hagyta magát, sőt egészen nekivadulva verte a mellét és kiabálva fogadkozott, hogy ő el is végzi az istentiszteletet.

A presbiterek azonban fejcsóválva indultak hazafelé és az utcán is folytatták a vitát a hencegő 5.-vel.

Még azon a napon tele lett a falu azzal a hírrel, hogy a következő vasárnapon *B.* fog papolni. Másnap pedig, aki csak 5.-vel találkozott, mind megkérdezte tőle, hogy miről fog prédikálni és hogy tudja-e már a prédikációt? *B.* pedig eközben nagy változáson ment át. Nem mert sehol sem mutatkozni, még családja tagjait is kerülte. A keddi napot marháival az ólban töltötte. Szerdán pedig úgy elrejtőzött, hogy azt sem tudták, hol van. Végre csütörtökön reggel a kertek felől kerülve, beállított Tompa udvarára és kihívatta őt.

— Isten hozta *B.* uram! — szóit hozzá Tompa barátságosan. — Hát csakugyan valami útbaigazításra van szüksége? Azért jött hozzám, ugye? Hát csak jöjjön be a szobámba, ott majd megbeszéljük a dolgot.

Zavartan állt, levett kalappal az atyafi Tompa előtt s alig hallható hangon motyogta:

— Nem kérek én, Tiszteletes uram, semmi útbaigazítást, csak azt kérem, hogy ne tessék annyira komolyan venni a dolgot. Eljár néha az ember szája, az enyém is eljárt.

Tompa szelíd szavakkal megmagyarázta *D.-nek*, hogy miben hibázott, fölmentette most már terhesnek vallott kötelezettsége alól s a következő vasárnap oly meggyőző prédikációt tartott erről az esetről, hogy azután mindenki, még *B.* uram is, vallotta, hogy a pap is megérdemli a fizetését, hogy ő is megdolgozik érte — ha nem is a keze munkájával. És ami a legfőbb hatása lett a leckének, a hanvaiak az egyházi adótartozásaikat mind befizették még abban az esztendőben.

DR. FORGON LAJOS

*

TOMPA HÚMARAD HANVÁHOZ

1940. húsvétján Ózdon voltam legátus s így közelebe kerültem Hanvának, amely Ózdtól légvonalban csak 15 kilométerre fekszik. Az ózdi lakosokban még élénken élnek a Tompára vonatkozó emlékek, amelyek szájhagyományként szállnak nemzedékről-nemzedékre. Itt beszéltek róla, hogy, amikor felajánlották neki egyik egyházközség lelkészségét,¹ ezzel a kijelentéssel háritotta el magától:

¹ 1848-ban Szathmáry József püspök halála után a miskolczi, 1853-ban pedig a szentesi egyházközség óhajította két ízben is egyik lelkészének megnyerni, de egyiket sem fogadta el. (*A szerk.*)

*A hanvai pap hamvai
Havván fognak elhamvadni.*

TORRÓ ZOLTÁN

HOL ÍRTA TOMPA „A GÓLYÁHOZ” CÍMŰ VERSÉT?

Rokonai látogatására a gömörvármegyei Susára ment Tompa 1850-ben, amely Kelemértől, ahol akkoriban lelkészkedett, nem messze feküdt. Szívesen látott vendég volt ő itt mindenkor. Egyik kellemes nyári délután, egy hatalmas szilfa alatt, amely még ma is megvan, üldögélt Tompa rokonaival, amikor a ház tetején meglátta a gólyát, amint az a fészket igazgatta. Állítólag ez a jelenet adta a gondolatot Tompának, hogy közismert allegóriájának, amelyben a nemzeti gyászt meszerien festi, „A gólyához” címet adja és e fa alatt írta is azt meg.

TORRÓ ZOLTÁN

*

TOMPA A HADITÖRVÉNYSZÉK ELŐTT

A szabadságharc leverése után keserűség és bánat, majd közöny szállta meg a nemzet lelkét. A költők elhallgattak. Azok az írók, akik csak valamelyest is részt vettek a szabadságharcban, bujdosók lettek a hazában. *Vörösmarty* és *Bajza* Szatmár vármegyében bujkált,

Arany teljesen visszavonult, *Czuczot* börtönben sínylődött a „*Riadó*”-ért, *Garay* beteg volt, *Vachott* megőrült.

A fiatalabbak: *Jókai*, *Gyulai*, *Lévay*, *Szász Károly*, *Vajda János* szintén elnémultak egyidőre s csak *Szilágyi Sándor*, a kitűnő történetíró rábeszélésére nyúltak újból tollhoz és egyesültek a „*Hölgyfutár*”-ban a haza sebeinek gyógyítására.

Ekkor szólalt meg ismét Tompa Mihály is, az egykori kiváló pataki diák. „*A madár fiaihoz*” című allegóriájában visszavarázsolta az elfelejtett dalt s hitet és reményt igyekezett önteni a nemzetbe egy szebb, boldogabb jövő iránt. De, amíg Tompa e költeményével reményt és bizalmat keltett a csüggedőkbe, addig lassankint önmaga vesztette el azt, mert „*A gólyához*” (1850) című elégiájában, majd a „*Pusztán*” (1850) című ódájában elkeseredetten vont a kétségbe a nemzet életét és fennmaradását.

Az előbbi költeménye miatt, 1852. július 10-én haditörvényszék elé idézték Kassára. Sokáig elhúzódott a vizsgálat, közben haza is bocsátották. De mégis tizennégy heti vizsgálati fogság után, *Albrecht* főherceg (1817—1895) Magyarország akkori kormányzója és katonai főparancsnoka kegyelme folytán nyerte vissza szabadságát 1853. március 28-án, úgy azonban, hogy otthonát néhány hónapig egyáltalán nem hagyhatta el. Később pedig ezért Kassára kellett folyamodnia.

A haditörvényszék auditora, mikor felolvasta előtte

a fölmentő ítéletet, ezt a jóindulatú figyelmeztetést intézte hozzá, tört magyarsággal:

— Most frei, hanem több góla nem csinálni!

DR. PANKA KÁROLY

*

TOMPA ÉS ÉDESATYJA

Tompa neveltetésében atyjának semmi érdeme sincs, mert anyjának, Bárdos Zsuzsannának korán bekövetkezett elhunytja után, az alig öt éves Mihályt az Igriciben lakó nagyatyja, *Tompa* György vette gondozásába. Tompa azonban mindennek ellenére híven teljesítette atyjával szemben gyermeki kötelességét. Édesatyja és mostoha anyja, *Bóka* Julianna ugyanis szegény sorsban éltek Miskolcon. A segítségre tehát nagyon is rászorultak. A derék fiú nemes, jó szíve nem is fukarkodott a segélynyújtásban. Ellátta őket időnként — egy évben többször is — élelemmel, ruházattal és pénzzel. Bár a pénzsegély és egyéb küldemény pontosan érkezgetett, még sem gátolták ezek az öreget abban — igen élelmes ember lévén — hogy fiát olykor-olykor üres tarisznyával meg ne látogassa Hanván. Hajnalban elindult gyalogszerrel s az ebédet már rendesen a hanvai parókián fogyasztotta el.

— Csak éppen látni akartalak benneteket, fiaim — mondogatta ilyenkor.

De biztosan tudta, hogy megrakott tarisznyával térhet majd vissza Miskolcra.

Az öreg egyszer, rekkenő nyári melegben gyalogolt Hanva felé. A félúton egy négylovas hintó érte utói. Megállította s megkérdezte, hogy hová mennek. Azt válaszolták, hogy Rimaszécsre.

— No, akkor kérem, vigyenek el addig, ahol az út Hanvára befordul, mert én annak a híres Tompa Mihálynak vagyok az apja s most is éppen őt megyek meglátogatni.

Az úri hintó felvette s egészen a hanvai parókia kapujáig vitte s azután elrobogott anélkül, hogy valaki is megtudta volna tulajdonosának a nevét. Az öreg azután elbeszélte fiának a nagy szerencsét, aki alig hitte, hogy hírnevének még ilyen haszna is van.

DR. PANKA KÁROLY

*

TOMPA ESPERES- ÉS PÜSPÖK-JELÖLT

Tompa, amint kortársa és egyik legjobb barátja *Szentpétery* Sámuel pelsőci ref. lelkész írta, nem óhajtott megválni a hanvai lelkészségtől s a *Terhes* Sámuel lemondása folytán 1859-ben megüresedett gömöri esperességet nem fogadta el. Csak az egyházmegyei tanácsbírói tisztséget vállalta el 1857-ben, amelyet a legnagyobb pontossággal töltött be. *Apostol* Pál (1787—1860) ha-

lálával megüresedett tiszáninneri ref. egyházkerületi püspöki állásra sem pályázott, pedig erre fel is lett szólítva és ha akarta volna, meg is választják. Ő azonban nem tört sem a magasabb, sem a legmagasabb állásra. Megelégedett az egyszerű hanvai lelkészséggel, amelyhez őt annyi emlék fűzte. Nincs azonban az sem kizárva, hogy betegsége miatt tette ezt, vagy talán, amint Szentpétery írta, azért, mert nem tudott más nyelven, csak magyarul. Az iskolában ugyanis nem tanult meg egy idegen nyelvet sem. Férfi korában pedig nem volt elég akarata valamelyik idegen nyelv elsajátításához.

DR. PANKA KÁROLY

*

TOMPA, A NÉVESTÉK SZÓNOKA

Tompát a gömöri dzsentrik, a *Putnoky, Vadnay, Diószeghy, Szent-Imney, Hámos, Recsky, Soldos* családok, akik közül nősült is — *Soldos* Emiliát, Runyai *Soldos* Benjámint és Lisznyai *Damó* Johanna leányát vévén el feleségül 1849. május 1-én — szeretettel karolták fel s hívogatták magukhoz, főként a hetedhét-országra szóló névestékre. Ilyenkor neki kellett az ünnepeltet ékes dicsőítőben felköszönteni, amihez értett is, noha szerepelni nem vágyott. Egyszer megjárta. Egy morózus keleméri földbirtokost, *Diószeghy* Károlyt köszöntötte fel az egész úri társaság nevében, kívánván neki a sok jó között

hosszú életet is. A beteges, mogorva öregúr dikciójára így válaszolt:

— Mind huncut, bolond, aki nekem ezt kívánja! Persze, akik a különködő öregurat ismerték, jót nevettek rajta, de az érzékeny Tompa le volt forrázva és sértve érezte magát.

— Nohát, én se köszöntöm fel többet a Tekintetes urat — monda nagy méltatlankodással.

S. SZABÓ JÓZSEF

TOMPA, A RÖGTÖNZŐ SZÓNOK

Tompa pompás, rögtönző szónok volt. Maga írta *Arany-nak*: „Meg kell adni, hogy könnyen papolok. Improvizálni a csalásig tudok. Nyelvem jó, pereg, mint az orsó. Néha olyan jól beszélek, hogy sajnálom, hogy az egész beszéd elvész”.

Szász Károly (1829—1905), a későbbi református püspök, költő és műfordító beszélte, hogy egyszer, amikor Tompa keleméri pap volt, vasárnap reggel ment át hozzá Bejéből. Tompának aznap a filiájában, Poszobán kellett szolgálnia. Szép tavaszi időben ballagtak át. Az utón kérdezi tőle Szász:

— Miről fogsz prédikálni?

— Azt még magam sem tudom. Vasárnap reggel szoktam gondolkozni felette, de te most elloptad tőlem

az időt. Hanem azért sebjaj! Adj csak fel szaporán valami textust!

Szász erre feladta neki a következőt: Ha a ti igazságtok feljebb nem bővölködik az írástudók és farizeusok igazságánál, semmiképpen nem mehettek be a menyneknek országába. (Máté: V. 20).

Elámult azután Szász, amikor nem sokkal később szövegszerű, szép beszédet hallott Tompától, mire meg is jegyezte:

— Fényesebb és meglepőbb szónokot eleget hallottam. De lelkeket jobban kielégítő papot, tán egyet sem!

S. SZABÓ JÓZSEF

*

TOMPA, A HÍRES ADOMÁZÓ

Tompa baráti körben, míg a csapások és betegsége el nem kedvetlenítették, kifogyhatatlan volt az adomázásban. Senki sem tudott olyan élvezetesen és annyi eleven-séggel előadni egy-egy anekdotát, mint ő, különösen, ha *Szemere* Miklós társaságában volt. Mondják, hogy feje valóságos anekdotagyűjtemény, előadása pedig a komikus-színész nevetető, természetes játéka volt, miközben bajusza végén hamiskás mosoly játszadozott. Mindkettő különben nagy mestere volt az adomázásnak s mindkettő mulattatni tudta az egész társaságot. Említik, hogy egyszer fogadtak, ki tud több adomát s Tompa lett

a győztes. Vele száz meg száz olyan apró-cseprő esemény történt, amelyeket soha el nem felejtett és amelyeket társaságban kiszínezve adott elő.

Ilyen volt, mikor Szemere Miklóshoz ment szőlőkúrára, a Hegyaljára s a könyvkereskedőtől egy tíz krajcáros füzetecskét vett, amely a szőlőkúrárt tárgyalta, de, amelynek árát kifizetni, elfeledte. Néhány hét múlva betérvén a boltba, a könyvárus ezzel fogadta:

— Na, használt-e a szőlőkúra? — E kérdésre feleletül Tompa nyomban kifizette a tíz krajcárt.

Ugyanílyen volt, amikor egyik lelkészbarátjával kalapot akart venni a miskolci kalapárus, öreg zsidó-asszonytól. Tompa sokallta a kiválasztott kalap árát s alkudni próbált, amiben barátja segített neki, mégpedig a következőképpen:

— Ne drágáskodjék, hallja! Mert tudja meg, hogy ez az úr Tompa Mihály, koszorús költőnk, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja!

Természetesen ezzel elrontott mindent, mert a zsidóasszony még jobban kitarzott a kalap ára mellett s így Tompa nem tudott olcsóbb áron hozzájutni.

DR. PANKA KÁROLY

*

Amint említettük, Tompa híres adomázó volt, nemkülönben az ő szeretett barátja, *Szemeté* Miklós is, akinek lasztóci kúriájában, szüret alkalmával pedig tornyai meg tolcsvai présházában, nem egyszer keltek egymással anekdótaversenyre.

Arany írta Tompa anekdotázó voltára való hivatkozással, hogy:

*„Ő nála a sub A
B, C, ezer is van készen a batyuba”.*

A pajkos adomák és dévaj élcek terén „Miklós-ká”-t, ahogy ő a kistermetű Szemerét hívta, sokszor legyűrte. Mikor Szemere már végkép kifogyott, Tompa még akkor is halomszámra rázogatta az anekdotákat kabátja ujjából:

Egy anekdotája a sok közül a következő: Mikor a pesti ifjúság 1848. március 15-én megcsinálta a vérnélküli forradalmat, az egész országot elfogta a láz. A nép is a szabadság mámorában úszott, kókárdával, dalolva ment haza a vásárokról. Gömörben megyei küldöttek járták be a falvakat s megmagyarázták a népnek a márciusi vívmányokat. Egyik kiküldött *Szontágh* Bertalan, a megye későbbi híres alispánja volt, aki lelkesedve fejtegette a nép előtt a 12 pontot.

— Megértették, Atyámfiak? — kérdezte végül.

— Igenis meg, Tekintetes Uram!

— Hát mit értettek belőle?

E kérdésre egy suhanc így válaszolt:

— Azt, instálom alásan, hogy ezután az úri asszonyokkal meg a kisasszonyokkal is táncolhatunk!

S. SZABÓ JÓZSEF

A JÓSZÍVŰ TOMPA

Tompa nemes, jó szívét és naivságát, de egyúttal édesatyja élelmességét bizonyítja az alábbi eset is.

Vásár volt Miskolcon, amelyre Tompa is bejött Hanvárról. Az utcán találkozott apjával meg a mostoha anyjával. Az öreg így panaszzkodott neki:

— Jaj, kedves ifiam, jaj, édes jó fiam, bezzeg megesezt nekünk! Nagy szerencsétlenség történt velünk! Nem tudom, mikor heverjük ki. — A mostoha lecsüggesztett fővel, mély sóhajtással igyekezett bizonyítani a panasz igazvoltát.

— Hogyan, édesapám — szólt Tompa — az Istenért, mi baj? Beszélje el csak hamar!

— Hát, fiam — kezdte az öreg — anyádasszony két libát hizlalgatott már régóta, hogy majd a mai vásáron eladjuk s pénzelünk belőle. Tegnap kihajtotta a Szinvára s képzeld, mind a kettő elrepült, oda van. — Erre a mostoha még nagyobbat sóhajtott.

— Mit érhetett az a két liba? — kérdezte Tompa.

— Biz' az, fiam, testvérek közt is megért volna öt váltó forintot.

— No, édes apám, fogja, itt van az öt forint. Most már aztán ne búsuljanak!

Az öreg zsebredugván a pénzt, félig panaszosan, félig mosolyogva fordult a feleségéhez e szavakkal:

— Látod-e anyjok! Bezzeg, ha már most a liba is megvolna!

Pedig az a két liba, ha csakugyan megvolt, most is otthon várta az öregeket.

DR. PANKA KÁROLY

*

A megpróbáltatás nehéz napjai zúdultak hazánkra 1863-ban. A roppant szárazság miatt az ország sok vidéke ínségbe jutott. A nyomor enyhítésére Gömör vármegyében is megmozdult az emberbaráti szív. Tompa szóval és tettel iparkodott a részvétet fokozni. Kitűnik ez, amint Váczy J. írja, *Egressy Gáborhoz* (1808—1866) 1864. április 5-én kelt alábbi soraiból:

„A fővárosiak példájára mi is mindent elkövetünk, hogy az Ínséget enyhítsük. Hangversenyezünk, táncolunk bazározunk, *csókolódzunk* és színi előadásokat rendezünk”. Egyben két színdarabot is kér, Egressytől.

KOMÁROMI JÁNOS

*

AZ ÖNÉRZETES TOMPA

Tompa társaságban — papkorában is, míg a betegség és a csapások meg nem törték — beszédes, vigkedélyű volt s szerette a vidám, mulatozó baráti kört, amelyben magát fesztelenül érezhette. Ennek tulajdo-

nítható, hogy mindenfelé oly sok jóismerőse, barátja volt, akik vonzódtak hozzá egyéni szeretetreméltóságán kívül az egyre növekvő hírneve miatt is, amely irodalmi sikerei révén mindjobban szárnyára vette. Ezekben a körökben azután a neve mindig csak *Miska* volt. Később ez a megszólítás már általánossá vált, ami terhére esett. De nem tudott tőle megszabadulni anélkül, hogy gőgösnek ne tűnjék fel. A régi ismerősöktől csak eltúrte, de, ha nála fiatalabbak, főleg büszke urak bizalmaskodtak vele, nem vette jónéven s megesett, hogy vissza is utasította.

Így tett, amint *Lévay József* írta, egyik megyéjebeli tekintélyes pátrónussal is, aki társaságban *Miska* meg *Szentatyus* néven szólígtatta. A Miskasággal már nyakig betelt Tompa félrevonta a társaságból a kegyurat s így szólt hozzá:

— Csak annyi mondanivalóm van, hogy a Tekintetes úr címe *tekintetes úr*, az enyim pedig se nem *Miska*, se nem *Szentatyus*, hanem *tiszteletes úr!*

És így a büszke pátrónusnak abba kellett hagynia a további bizalmaskodást.

DR. PANKA KÁROLY

*

Tompa önérzetességét bizonyítja az alábbi történet is:

*Miskolc*zy Endre bodrogszentesi református lelkész említette, hogy édesatyja, *Miskolc*zy Pál (1820—1889)

volt cigándi református pap, a költő egykori jó barátja beszélte el neki a következő esetet:

Tóth Lőrinc (1814—1903), a kiváló jogtudós és szépíró, akivel Tompa nem volt közelebbi ismeretségben, egy alkalommal levelet írt a költőhöz, *Tompa Miská-nak* titulálván nagy bizalmasan.

Tompa nyomban válaszolt rá, azonban a címzett a válaszevelet aligha vehette valami nagy örömmel a kezébe, már csak a „Tóth Lőre” úrnak szóló címzés miatt is!

DAKÓ ISTVÁN

*

AZ ÉRZÉKENY TOMPA

Tompa Kelemérből — virágfakadás idején — egyik paptársával Zádorfalvára rándult át *Batta* Bálint látogatására. Battának nagy kertje volt. A nemes gyümölcsfákat, különösen az almafákat igen szerette. Azon a vidéken *Batta*, mint híres pomológus volt ismeretes.

Batta két vendégével ott sétálgatott a kertben s amikor egy meglepő szépséggel virító almafa mellett haladtak el, így szólt Tompához:

— Nézd csak, *Miska*! Ezt az almafát nem adnám összes költői dicsőségédért!

Ez a megjegyzés rendkívül elevenén találta az érzékeny Tompát. Nem is hagyta válasz nélkül a csípős megjegyzést:

— Legyen átkozott az a fa és gyümölcsöt soha se teremjen!

Azzal sarkon fordult, nyomban fogatott s faképnél hagyta az „úrfi”-t. (Maguk közt ugyanis így hívták Batta Bálintot.)

HARSÁNYI ISTVÁN

*

Tompa „szeretett jól és jó mértékben étkezni”. Ezt különben megkívánta az ő magasnövésű, erős testalkata is. *Lévay* József (1825—1918) költő barátjával, akinek gyakran volt vendége Miskolcon, sokat étkeztek együtt vendéglőben, ahol ebéd után rendszeren éledéssel fűszerezték a jól elköltött falatokat. Volt eset, amikor *Lévay* hatalmas étvágyára célzott ártatlan tréfájában, nem gondolva arra, hogy ezzel megbántja. Pedig úgy történt. Mert, amikor otthon voltak, Tompa komoly kéréssel fordult *Lévay*hoz:

— Hagyj föl, kérlek, az én étvágyam viccelésével, mert, mióta azzal tréfálsz, nem merek köztetek úgy jól lakni, ahogy szeretnék.

Természetesen azután nem volt szó köztük többé az étvágyról.

DR. PANKA KÁROLY

*

Tompa két hanvai káplánja egy alkalommal Recskére ment át némi szórakozás végett az ottani fiatal

paphoz. Amikor Tompa észrevette, hogy magárahagyták a segédei, cselédjét küldte utánuk egy levéllel, amelyben azt írta nekik, hogy azonnal jöjjenek haza. A káplánok elolvasták a levelet s egyikük (Csizi János) ezt írta a levél hátára, rövidített megszólítással:

„ T Ur! Jól mulatunk. Majd estve hazamegyünk.”

Tompa a hátiratozott levéllel nagy indulatban ment át a tanítóhoz, *Győry-hez*. Méltatlankodva dobta elébe a levelet s így szólt:

—Tudsz olvasni?

Győry felvette a levelet s olvasni kezdte:

„Tiszteletes Úr ...”

—Ej, nem tudsz Te olvasni! Olvasd, ahogy van: „Tur”. Hát, disznó vagyok én?! Micsoda komizság ez azoktól a fiatalemberektől! No, csak kerüljenek a szemem elé!

A megszólítás első betűje természetesen rövidítése volt a „Tiszteletes”-nek. A „T” betű mellől csak véletlenül maradt el a pont. De ezt Tompa sohasem hitte el.

HARSÁNYI ISTVÁN

*

AZ IDEGES TOMPA

Runyára ment látogatóba Tompa, a felesége rokonaihoz, Soldosékhoz. Ott maradt éjszakára is. De aludni nem tudott, mert a kakas éjfélről kezdve teletorokkal kukorékol. A szakadatlan kukorékolás annyira felinge-

relte a költőt, hogy felöltözött, kiment az istállóba, fölverte kocsisát s így szólt hozzá:

— Péter, azonnal fogj! Megyünk haza, mert itt ettől a disznó kakastól nem lehet aludni!

A rokonok hiába kérlelték, hogy maradjon, hajthatatlan maradt. Felült a kocsijába s otthagyta Runyát.

HARSÁNYI ISTVÁN

*

A SZENVEDŐ TOMPA

Tompát rajongásig szeretett fiának, Gézának 1857. október 23-án történt elhunytja teljesen összetörte. Kárbaveszette nek tartotta életét, amelynek nem látta többé semmi célját. Annyira hatalmába ejtette a fájdalom, hogy a „legsötétebb búskomorságban sínlődött” s közel volt a megőrüléshez. Aranyinak írta akkor, hogy „ők már nem is élnek, csak tengenek, a jóltevő álom is elkerüli őket”. Gyakran egész nap a tornácon sétált s önmagában évdött, ami csak fokozta szenvedéseit. Barátai vigasztalták, de jóidéig kevés eredménnyel. *Lévay-nak* 1858-ban azt írta válaszul:

„Kívánom a te javadra, hogy férj és apa soha ne légy”.

1859-ben pedig a következőket:

„Szász Károly most írja, hogy fia halva született; fájjalja, hogy egy percig sem lehetett apa; s *én mint ál-*

danám a Gondviselést, ha meg nem kóstoltatta volna velem: mi az apaság!”

Az idő és barátainak igyekezete azonban mégis csak enyhülést hozott fájdalmára. Mert *Kazinczy* Ferenc (1759—1831) születésének századik évfordulóján, 1859-ben mégis csak megpendítette lantját. Megírta „Kazinczy Ferenc emlékezetére” című ódáját, amellyel megnyerte az Akadémia által kitűzött díjat. Ettől kezdve, bár szem-baja egyideig akadályozta a munkában, Arany *Szépirodalmi Figyelő-jében* dolgozgatott s híven szolgálta egyházát is 1868-ban bekövetkezett haláláig.

KOMAROMI JÁNOS

*

TOPPA TEKINTÉLYE HÍVEI ELŐTT

Tompa második fia, Géza, aki 1853. január 13-án született és aki ötödik évében hunyt el Hanván, szintén a templom előtti téren van eltemetve. Sírkövén a következő felírás olvasható:

„Tompa Géza 5 éves korában halt meg, 1857-ben”.

A felejthetetlen gyermek sírján, akinek elvesztése mély, gyógyíthatatlan sebet ejtett Tompa szívében, tavasszal rendesen szép rózsák illatoztak, amelyekre Tompa gondosan felügyelt.

Egy alkalommal a templombamenők közül valaki leszakított a sírról egy szép rózsát. Tompa ezt észre-

vette s istentisztelet után elsőnek hagyta el a templomot s megállva az ajtóban, a kimenőkhöz indulatosan így szólt:

— Hol a rózsám?

És a rózsza egy-kettőre előkerült. Nem is bántotta az ő rózsáit ettől kezdve senki sem, mert annyira tisztelték és félték tőle.

DR. PANKA KÁROLY

*

TOMPA ÉS ARANY JÁNOS BARÁTSÁGA

Köztudomású Tompa meleg barátsága Arany Jánoshoz. Eleinte csak levelezésben állottak egymással. De Arany Toldi-jának megjelenése után mindig vágyakozott szeme közé nézni „annak az embernek, aki, hogy nagy költő, bizonyos”. Amikor Arany 1851-ben a nagykőrösi gimnázium tanára lett, meglepte őt 1852. februárjában ismeretlenül, mint *fejérmegyei poéta*, aki régi tisztelője. Boldog napokat töltött el itt vele és Szász Károlyval. Ezt bizonyítják az alábbi sorai, amelyeket 1852. április végén írt Szemére Miklósnak:

„Nagyon becsületes, szelíd ember ez az Arany, egy látásra örökre megszeretnéd! Nincs benne semmi Petőf izmus, de van alapos ismeret és nyelvtudomány. Igen szeretetre méltó ember”.

Még háromszor látogatott el hozzá, 1859. szeptember havában feleségével együtt.

Arany 1855. augusztus havában viszonzta a látogatást s hat hétig volt családjával együtt Hanván. Innen nagyobb kirándulásokat tettek a környéken. Meglátgatták *Lévay Józsefet*, *Szem ere Miklóst*, *Kazinczy Gábert*, *Vadnay Rudolfot*. Megfordultak még Sárospatakon is, ahol a lelkes tanulóifjúság szerenáddal tisztelte meg őket.

KOMÁROMI JÁNOS

*

TOMPA ÉS PETŐFI

Tompa befejezván 1845-ben tanulmányait, Eperjesre költözött, ahol nevelői állást vállalt *Péchy Tamás*, alsókázmárki földbirtokos fiai mellett, akik közül Tamás miniszter, majd a képviselőház elnöke lett. Itt ismerkedett meg *Kerényi* (Christmann) Friggyessel, akitől Tompa, mikor Kerényi kivándorolt Amerikába, „Levél egy kibujdosott barátom után” c. versében honszeretettel párosult baráti érzésekkel búcsúzott el. Itt találkozott először Petőfi Sándorral s e találkozásukat a közismert „Erdei lak” című leíró költeményükkel örökítették meg. Kerényi imádkozta Petőfit, Tompa azonban, bár nagyra becsülte Petőfi költői érdemeit, nem tudott vele tartós, benső barátságban lenni, mert Petőfi ellenvéleményt nem tűrő természetét nem szívelte. Tompa ugyanis kimondta nézetét a heves Petőfivel szemben is. Ez persze, bántotta

Petőfit. Kifejezést is adott ennek nem egyszer. Egy alkalommal, amikor is valakit hevesen dicsért, így szólt:

— Jó fiú, nem kontradikál ő nekem soha, mint az a ... Tompa!

Petőfi 1847. júliusában meglátogatta Tompát Bején, ahol néhány napot töltött. Ekkor is sokat vitatkoztak. Tompának ugyanis sok megjegyzése volt Petőfi *Ciprus-lombok-járól*, ami Petőfinek nem tetszett. Meg is írta Arany Jánosnak a maga nyers, tréfás hangján:

— Civakodunk, mint az Isten nyila; ismered az én szende, békeszerető, angyali természetemet; hanem ez a kacscskodó, komisz páter, Tompa, mindig dühbe hoz.

A nézeteltérések és félreértések miatt később, sajnos, beállt köztük a teljes elhidegülés, amit Arany sem tudott megakadályozni, akihez pedig mind a ketten őszinte vonzalommal viseltettek.

DR. PANKA KÁROLY

*

TOMPA ÉRDEKES VÁLASZA LÉVAYNAK

Lévay József nem helyeselte, hogy Tompa a *Császár* Ferenc által alapított és szerkesztett *Divatcsarnok* írói közé állt. Ezért Tompa, amint Váczy J. írja, a következő jellemző sorokkal felelt neki 1853. október 15-iki levelében:

„Ne izélj hát, ebatta! Hogy rohan az emberre, mint egy mérges gúnárpulyka! A körülményeket sem tudod, mégis már agyba-főbe simogatod az embert! Aztán lap: lap; szerkesztő: szerkesztő; egyik eb, másik kutya! Komiszság dolgában ott áll egyik, ahol a másik; azért csilaj paraszt, mert meggyomrozlak! Jobb, ha felcsapsz te is Ditvatcsarnoknak.”

REHO PÁL

A NAGYEREJŰ TOMPA TOMPA ÉS KOCSISA

Tudvalevő dolog, hogy Tompa Mihály óriáserejű ember volt. Félkézzel hajigálta föl a napszámosok vállára a búzás zsákokat.

Egy alkalommal megharagudott Tompa a kocsisára. Valami bajt csinált. Felhívatja magához s szidja kegyetlenül. A kocsis rendületlen nyugalommal hallgatja. A költő megharagszik ezért a nembánomságért, felugrik, ölbekapja a kocsist s zsupsz! Leteremti a parókia magas tornácáról az udvarra.

Aztán, hogy tettét igazolja, utána kiált a repülő kocsisnak:

— Nem ütlek meg, Péter, üsd meg te magadat!

E. MAKK AI ERNŐ

Hanván lakott már Tompa, amikor egy vasárnapi istentisztelet előtt meghagyta kocsisának, Péternek, hogy, amire kijön a templomból, be legyen fogva.

Ahogy vége lett az istentiszteletnek, Tompa ingerülten látta, hogy Péter mindössze csak a kocsit húzta ki még a színből, de a lónak híre-hamva sincs. Szidni kezdte Pétert, mint a bokrot, mire Péter feleselni kezdett vele.

Tompa nemcsak erős, hanem lobbanó-természetű ember is volt. Abban a pillanatban megkapta két vállánál a kistermetű kocsist s úgy vágta a földhöz, hogy Péter elnyúlt, mintha meghalt volna.

Tompa megszeppent s költögetni kezdte. A templomból kisereglett hívek is odagyültek s ébreszgetni kezdték Pétert. De Péter nem mozdult.

Ekkor Tompa — nagy kétségbeesésében — fájdalomosan kiáltott fel:

— Száz forintot annak, aki életre kelti Pétert!
Péter nem mozdult.

— Kétszáz forintot annak, aki életre kelti Pétert!
De Péter csak nem mozdult.

— Háromszáz forintot annak, aki életre kelti Pétert!

Erre Péter már megmozdult s Tompa felé tartva markát, megszólalt:

— Ide a háromszáz forintot, Tiszteletes uram!
Tompa ekkor Péter színlelése miatt megharagudva, így fakadt ki:

— Vigyázz, mert, ha még egyszer odaváglak, úgy szétloccsansz, hogy a túlvilági szentek se szednek össze! Most pedig mars, gazember és fogj!

HARSÁNYI ISTVÁN

*

TOMPA ÉS A FÖSVÉNY PAPTÁRSA

Tompa egyszer, még fiatal pap korában, két zsák búzát kért egyik szomszéd paptársától kölcsön. Ez a pap igen fősvény ember volt, de elutasítani még sem merte a neves poétát. Ezért nem örömezt — amit persze nem mutatott — ígérte meg a kölcsönt. Csak arra kérte Tompát, hogy küldjön szekeret a búzáért, mert a sürgős tavaszi munkák miatt, semmi szín alatt sem tudja azt lakására szállítani. Úgy okoskodott ugyanis, hogy Tompa, miután se lova, se szekere, a kért kölcsönt nem fogja majd igénybevenni.

Tompa érzékeny és büszke lelkét igen bántotta a kölcsönadásnak ez a módja, de, miután tudta, hogy paptársának a zsebénél érzékenyebb és sebezhetőbb oldala nem igen van, elhatározta, hogy azért is elviszi a kölcsönkért búzát.

Egy reggel be is állított két nagy zsákkal. Mikor azok megtöltésével elkészültek, Tompa rágyújtott a pipájára s hóna alá kapva az egyik, majd a másik zsák búzát, elindult hazafelé. A fősvény pap, mikor látta, hogy a búza mégis csak útra kél, a kapunál megállította Tom-

pát s kénytelen-kelletlen szekéren küldte haza a búzával együtt.

Egy másik változat szerint, Tompa virtuskodásból tette meg az említett erőmutatványt. Egy alkalommal ugyanis egyik barátjánál volt látogatóban, Tompa panaszkodott, hogy nincs búzája. Erre a barátja állítólag azt mondta neki, vigyen annyit, amennyit elbír. Tompa ekkor két zsák búzát kapott hóna alá s elindult vele hazafelé. Barátja azonban nem engedte, hogy hazáig cipelje, hanem szekéren vitette haza.

DAKÓ ISTVÁN

*

HOGYAN SZERZEIT ÉRVÉNYT TOMPA A PRESBITÉRIUM HATÁROZATÁNAK

A hanvai presbitérium Tompa kívánságára ki- mondta, hogy betiltja a „hajnalozás”-t. A hajnalozás (mulatozás hajnalig) abban állt, hogy a kézfogó vagy eljegyzési multság után a násznagyok bementek a lelkészhez, hogy bediktálják a kihirdetendő jegyesek nevét és az egyéb szükséges adatokat. Ez a bejelentés az át- mulatott éjszaka után többnyire igen zajos volt, mert a násznagyok reggelfelé cigánybandával kísértették ma- gukat a parókiára.

Tompa egy téli korareggelen, hallván a közeledő zeneszót és a kurjongatást, mindjárt tisztában volt vele,

hogy megint hajnalozni jönnek. Nem szólt egy szót sem, csak fölkelt, felöltözött, hatalmas furkóst vett a kezébe, kiment az utcára s szigorú szóval megdorgálta a társaságot, amiért áthágták a presbitérium tilalmát. A cigány el is hallgatott nyomban, mire az egyik „nyakba-levő” (ittas) legény odakiáltott neki:

— Cifrázd, füstös!

Tompa arcán abban a percben vörösség lobbant fel, megforgatta a furkóst s fél perc alatt szétverte az egész társaságot, sőt ráadásul összetörte a nagybögőt is.

Hihetetlen indulat volt benne!

HARSÁNYI ISTVÁN

TOPMA EGYIK ERŐMUTATVÁNYA

Tompa szellemi kiválóságán kívül kitűnt társai között már ifjú korától kezdve nagy testi erejével is. Ezzel azonban sohasem élt vissza a gyengébbekkel szemben, hanem erejét mindig valami erőmutatvánnyal bizonyította már akkor is, amikor a Kollégiumban a *Paradicsom-soron*, majd a *Bükky-féle*, a későbbi *Zsindely-féle* házban lakott, amely ma a Főiskoláé. Itt lakott különben félévi pataki diáksága alatt *Gárdonyi Géza* is *Janiga* János háznagynál.

Nagy erejéről tanúskodik, a már előbb elmondottakon kívül, az az erőmutatványa is, hogy egy csomag kártyát tudott egyfogásra szétszakítani. Egy ilyen mu-

tatványa közben azonban a kezefején egy ér megpattant, aminek következtében azon a helyen egy feltűnő kidudorodás keletkezett, amely azután egész életén át megmaradt.

DR. PANKA KÁROLY

TOMPA VERSE SZEMERE MIKLÓSHOZ

Szemere Miklós, a jeles szatirikus költő (1804—1881) egy alkalommal valami erőteljes irodalmi polémiaiba talált keveredni a kolozsváriak híres tanárával, *Brassai* Sámuellel (1800—1897), akiről köztudomású volt, hogy mindent tudott, mindenhez értett az ég-világon. Ugyanám fel kellett kötnie a fringiáját annak, aki vele bárminemű vitába ereszkedett. Szemere Miklós is, hogy ezt tehesse, vitairatának megszerkesztése idejére elvonult a világ zajától és sárospataki szőlőjének borházában remetéskedett egynéhány hónapig.

Ez idő alatt a hanvaiak nagyeszű költőpapja, Tompa Mihály egy ízben meglátogatta Szemerét pataki magányában, akivel testi-lelki barátságban volt, még verset is írt hozzá 1846-ban. De rosszkor jött: zárt ajtókra talált, mert a polémia írásában kifáradt Szemere egy kicsit barangolni ment a közeli hegyek-völgyek között. A magas látogatásról persze sejtelme sem lehetett...

Tompa várt türelmesen jó darabig ott a borház előtt, de bizony sehogy sem jött a gazda. Végre is a

költő elővett egy darab papirost és egy verses üzenetet írt Szemere Miklósnak. Ezt a kedélyes versecskét, amely bekeretezve függött a lasztóci kúria falán, évekkel ezelőtt Pálóczi Horváth Zoltán kedves barátom fedezte fel. Az ő közlése szerint ez így hangzik:

SZEMERE MIKLÓSNAK

*Ez a ház nem borház, kritikának háza,
Hol Szemere Miklós majd a falra másza,
Míg úgy elbánt a vén, szálkás Brassahal,
Hogy az egész ország hangos brávót rivait.*

*De meggondolván: a tavaszt itt tölte el
Egy vén tót asszonnyal, meg egy vén tehénnel,
Azt mondom, veszítsen az is, aki nyerhet,
Mert ebnek kívánok ilyen győzedelmet!”*

A második strófának az a magyarázata, hogy mikor Szemere a szőlőbe kiköltözött, egy tehenet is kivitt a borházba és egy idősebb tót asszony takarított rá. Az irodalmi vitában egyébként a mindentudó Brassai Sámuel maradt alul.

ZSOLDOS BENŐ

*

TOMPA MIHÁLY ÉS A PREMONTREIEK

Tompa csaknem minden héten bement egyfogatú kocsiján Rozsnyóra. Ilyenkor rendesen magával vitte rajongva szeretett feleségét, illetve, amint mondta, ol-

dalbordáját: Soldos Emiliát is. Rozsnyón a premon-
treiekhez hajtattott s lovát a rend istállójába köttette be,
ő pedig bejelentette, hogy ebédre feleségével együtt a
rendház vendége óhajt lenni, amit a rend tagjai örömmel
vettek tudomásul. A premonstreiekkal való barátko-
zása miatt a rozsnyói luteránus és a református pap ál-
landóan támadták Tompát, aki azzal védekezett, hogy
a premonstreiek négy-öt lova mellett egy meg se kottyán
és hogy, ahol íz-tizenkét ember étkezik, ott nem számít
egy-két vendég. Ha pedig a vendéglátásban a luteránus
vagy a református paptársát venné igénybe, az a leányuk
hozományának a rovására menne. A papokat azonban
ez a magyarázat nem elégítette ki s ezért tovább támad-
ták Tompát, aki végül is ezzel hallgattatta el őket:

— Egy Istent imádunk, azzal a különbséggel, hogy
más-más ezredben szolgálunk!

VADÁSZ NORBERT

*

TOMPA POHARA

Kedves, látogatott helye volt Tompa Mihálynak
Miskolcon egyik ifjúkori barátjának vendégszerető, kis
hajléka. Örömezt időzött abban, amikor csak Miskolcon
megfordult, ment szeretet vette őt ott körül mindenkor.
Kedvelte ebben a kis házban a csínt és a tisztaságot,
mert hanvai lakásuk képét látta benne, amely, amint

mondta, „örökké egy tiszta tükör volt”. Sok szép, barátságos este telt el itt vidám beszélgetés és dalolás között. A házigazda egyszer azzal lepte meg a társaságot, hogy egyik összejövetelen 12 metszett poharat tett föl az asztalra, amelynek mindenikébe a társaság egy-egy tagjának a neve volt bevésvé, hogy együttlétük alkalmával kiki a maga poharából igyék. Gyakran emlegették, vájjon melyik marad legelőször gazda nélkül. Természetesen a legidősebb barátjukra, egy tanárra gondoltak, aki egyáltalán nem látszott hosszúéletűnek. A Végzet azonban másképp döntött, mert legelőször a Tompa pohara maradt gazdátlanul.

E poharakról *Lévay* József „Gyászoló poharak” című kedves költeményében emlékezett meg.

DR. PANKA KÁROLY

*

PATAKI DIÁKOK KEGYELETE TOMPA EMLÉKE ELŐTT

Hetedmagammal Rimaszombatban tettük le az érettségit.

A vármegyeház előtti téren áll Tompa Mihály szobra. Nem mulaszthattuk el mi, pataki diákok, hogy ne hódoljunk a nagy pataki diák emléke előtt. Rendelünk hát a kertésznél egy babérkoszorút, megvettük

hozzá a selyemszalagot s a betűket, amelyekből ezeket a szavakat állítottuk össze:

Tompának — két pataki diák

Kerülendők a feltűnést, estére halasztottuk a szobor megkoszorúzását. Egy dologgal azonban nem számoltunk. A szobor ugyanis annyira magasan áll, hogy a lábát is csak úgy érhattük el, hogy egymás vállára kapaszkodtunk, kettesével. A harmadik azután elhelyezte a koszorút. Azaz csak elhelyezte volna, mert a koszorú minduntalan lecsúszott a szobor lábáról s így nem maradt egyéb választás, mint odakötözni valamivel. De mivel? A zsebekben a legszorgosabb kutatás után sem találtunk spárgafélére s késő este lévén, a boltok is mind be voltak zárva. Mit volt mit tenni, a szükséges madzagot egyik társunk népiesnevű fehérenemű-darabjából kellett előkeríteni s azzal erősítettük oda a koszorút.

Az Isten bizonyára nem vette bűnül s néhai való jó Tompa Mihály szelleme sem igen érezte, hogy valami szörnyűséges kegyeletsértést követtünk volna el vele szemben.

TAKÁCS MIHÁLY

*

Tompa Mihálynak ifjúkoromtól fogva nagy tiszteelője és rajongója voltam. Még joghallgató koromban, 1901-ben, mint legátus, megfordultam Hanván, ebben az egyszerű gömörvármegyei falucskában, ahol hazánk

egyik legnagyobb költője életének egyrészét, 1851—1868-ig, leélte és ahol hamvai is nyugosznak. Megilletődéssel imádkoztam és szónokoltam abból a szószerkből, ahonnan Tompa gyönyörű egyházi beszédeit intézte híveihez. E nagy költő-papot, aki 1868. július 30-án halt meg, 51 éves korában, a dombon álló templom előtti téren temették el 1868. augusztus 2-án. A soha el nem múló hálás kegyedet vasráccsal körülvelt sírja fölé szürke gránitból emlékoszlopot állított, amelybe Arany Jánosnak ez alkalomból írt következő verse van bevésve:

*Természet! Ki ezer képben tükrözte halálad
S új életre hogyan kelsz, ha üdül a tavasz,
Most öleden nyugszik maga egy burkolt szomorú
kép,
Várva nagy értelmét bús tele titkainak.
Lágyan öleld tetemét Anya]öld s ti szeretti, virágok
Üljetek ágya köré mondani méla regét.*

A hanvaiak és a közelben fekvő híres csizi jódfürdőből nyaranta átránduló magyarok mélységes áhítattal rebegnek imát porai fölött s virágokkal halmozzák el a *Virágregék* halhatatlan költőjének és a mellette nyugvó feleségének és kisfiának sírjait.

DR. PANKA KAROLY

TARTALOM-MUTATÓ:

Előszó	5—7.
TOMPA MIHÁLY DIÁKÉVEI:	
Tompa, a sárospataki diák:	9—13.
Tompa, mint nevelő:	13—19.
Tompa diákkori szerelmei:	19—20.
Régi levél:	20—22.
TOMPA PÁLYÁZIK TANÁRI ÁLLÁSRA:	23.
TOMPA MIHÁLY BEJEI PAP:	
Tompa papi vizsgája:	24—25.
Tompa a szabadságharcban:	25—26.
TOMPA MIHÁLY KELEMÉRI PAP:	
Tompa és a hűtlen egyházfi:	27.
Tompa pap-barátai:	28.
Tompa és a keleméri egyházi állapotok:	29—30.
Tompa Mihály —Rém Elek:	30—31.
TOMPA MIHÁLY HANVAI PAP:	
Tompa meglepő rögtönzése:	32—33.
Tompa és rossz adófizető hívei:	33—39.
Tompa hű marad Hanvához:	39—40.
HOL ÍRTA TOMPA „A GÓLYÁHOZ” CÍMŰ VERSÉT:	40.
TOMPA A HADITÖRVÉNYSZÉK ELŐTT:	40—42.
TOMPA ÉS ÉDESATYJA:	42—43.
TOMPA ESPERES- ÉS PÜSPÖK-JELÖLT:	43—44.
TOMPA, A NÉVESTÉK SZÓNOKA:	44—45.
TOMPA, A RÖGTÖNZŐ SZÓNOK:	45—46.

TOMPA, A HÍRES ADOMÁZÓ:	46-48.
A JÓSZÍVŰ TOMPA:	49—50.
AZ ÖNÉRZETES TOMPA:	50—52.
AZ ÉRZÉKENY TOMPA:	52—54.
A IDEGES TOMPA:	54—55.
A SZENVEDŐ TOMPA:	55—56.
TOMPA TEKINTÉLYE HÍVEI ELŐTT:	56—57.
TOMPA ÉS ARANY JÁNOS BARÁTSÁGA: ..	57—58.
TOMPA ÉS PETŐFI:	58—59.
TOMPA ÉRDEKES VÁLASZA LÉVAYNAK: ..	59—60.
A NAGYEREJŰ TOMPA:	
Tompa és kocsisa:	60—62.
Tompa és a fősvény paptársa:	62—63.
Hogyan szerzett érvényt Tompa a presbitérium határozatának:	63—64.
Tompa egyik erőmutatványa:	64—65
TOMPA VERSE SZEMERE MIKLÓSHOZ:	65—66.
TOMPA ÉS A PREMONTREIEK:	66—67.
TOMPA POHARA:	67—68.
PATAKI DIÁKOK KEGYELETE TOMPA EM- LÉKE ELŐTT:	68—70.

Jósa Franciska:	19.	Paradicsom-sor:	64.
Jósa Lajos:	19.	Pálóczy Horváth Gábor: ...	15.
Kassa:	41.	Pálóczy Horváth Zoltán: ...	66.
Kazinczy Ferenc:	56.	Pásztor István:	9.
Kazinczy Gábor:	58.	Pásztorné:	9.
Kállay-család:	14.	Petőfi Sándor:	58, 59.
Kelemér: 27, 28, 29, 30,	52.	Féchy Tamás:	58.
Kerényi Frigyes:	58.	Putnoky-család:	44.
Klobusiczky-család:	14.	Putnoky Móric:	29.
Klupathy J.-né, Kölcsey Hedvig: 20.		Ragály:	28.
Komáromyné, Beleznay Júlia		Recské:	53.
grófnő':	1 i.	P ecsky-család:	44.
Koszcziuszko:	11.	Rém Elek:	30.
Kovács Gábor:	24.	Rímászás:	43.
Lasztóczy kúria:	47, 66.	Rimaszombat:	68
Ládbesenyő:	12.	Rozsnyó:	67.
Lénártfalva:	34.	Runya:	54.
Lévay József: 33, 41, 51, 53	55.	Runyai Soldos Benjámint: ...	44.
58, 59,	68.	Sárbogárd:	12.
Lisznyai Damó Johanna: ..	44.	Sárospatak: ... 11, 13, 14,	58.
Lórántffy Zsuzsanna:	17.	Schwechátai csata:	25.
Maciejowica:	11.	Sisáry János:	14, 15.
Magy. Tud. Akadémia: ...	56.	Soldos Benjámint:	44.
Majomi József:	28.	Soldos-család:	44.
Meszes:	12.	Soldos Emilia:	44, 67.
Milotay József:	17.	Solymossy Sámuel:.....	23.
Miskolc: 42, 43, 49,	67.	Susa:	40.
Miskolczy Endre:	51.	Szálkai:	17.
Miskolczy Pál:	51.	Szász Károly: 41, 45, 46, 55,	57.
Orbán Ferenc:	28.	Szemere Miklós: 46, 47, 48,	57.
Ózd:	39.	58, 65,	66.
		Szent-Imrey-család:	44.
		Szent-Imrey Sámuel:	9.

Szent-Imrey Ferenc:	9.	Tompa György:	9, 42.
Szentpétery Sámuel:	24, 43.	Tompa Kálmán:	31.
Szépirodalmi Figyelő:	56.	Tóth Kálmán:	30.
Szép műegylet:	11.	Tóth Lőrinc:	52.
Szilágyi Sándor:	41.	Vachott Sándor:	41.
Szinva:	49.	Vadnay-család:	44.
Szontágh Bertalan:	48.	Vadnay Rudolf:	58.
Szóllósy: '	17.	Vajda János:	41.
Tátray László:	19.	Váczy János:	12, 50.
Terhes Sámuel:	24, 43.	Vörösmarty Mihály:	40.
Tompa Géza:	55, 56.	Zádorfalva:	28, 52.

AZ ANEKDOTÁKAT KÖZLŐK NEVEI:

Dakó István:	51, 63.	Reho Pál:	25, 26, 60.
Forgón Lajos dr.:	36, 39.	Sulyok János:	33.
Harsányi István: 28, 52, 54, 55, 62,	64.	Szabó József, S.: 11, 20, 27, 45, 46,	30, 48.
Kálniczky Vilma, P.:	22.	Takács Mihály:	69.
Komáromi János: .. 49, 56,	58.	Torró Zoltán:	40.
Makkai Ernő, E.:	60.	Vadász Norbert:	67.
Panka Károly dr.: 10, 12, 13, 23, 31, 35, 42, 43, 44, 47, 50, 53, 57, 59, 65, 68	19, 49, 70.	Zsoldos Benő:	66.

FORRÁSMŰVEK:

Abai L.: Figyelő VIII., X., XII. k.

Fejérváry István: Magyarok a nyelvhatáron. Rozsnyó: Sajó-Vidék könyvk. 1937.

Ferenczy József: Tompa Mihály életrajza. Kassa: Maurer A., 1877.

Gaál Mózes: Tompa Mihály élete és költészete. Pozsony: Stampf el, 1897.

Kálniczky Vilma, P.: Üzennek a gömöri bércnek. Putnok: S. Tapodi A. ny., 1938.

Kéky Lajos: Tompa Mihály. Budapest: Franklin, 1912.

Lengyel Miklós: Tompa Mihály élete. Budapest: Athenaeum, 1906.

Lévay József: Tompa Mihályról. Budapesti Szemle, 61. k.

Magyarság 1929. június 14. és 1936. augusztus 7.

Mitrovics Gyula, ifj.: Adatok Tompa Mihály diákkorához. Sárospataki Lapok, 1890: 32. sz.

Panka Károly dr.: A pataki diákvilág anekdotakincse, 1—2. k. Sárospatak—Budapest, 1927, 1930.

Réti József: Tompa Mihály. Budapest: Ranschburg, 1899.

Sárospataki Ref. Lapok, 1906. szeptember 23. sz.

Szabó József, S.: Tompa Mihály, a költő-pap. Budapest: Hornyánszky, 1901.

Tóth Béla: Magyar anekdotakincs. V. k. Budapest: Singer és Wolfner.

Vadász Norbert: Vidám dunántúli apróságok. Keszthely: Mérei ny. 1935.

Váczy János: Tompa Mihály életrajza. Budapest: M. T. Akad., 1913.

Officina nyomda, Budapest, VI., Nagymező-u. 26. (F. v.: Dr. Löbl Ö.)